

פתרון הבחינה

ספרות

קיץ תשפ"א, 2021, שאלון: 8282
מוגש ע"י בית הספר לבגרות של יואל גבע

הערות:

1. התשובות המוצגות כאן הן בגדר הצעה לפתרון השאלון.

2. תיתכנה תשובות נוספות, שאינן מוזכרות כאן, לחלק מהשאלות.

3. כל התשובות מנוסחות בראשי פרקים.

פרק ראשון – שירה (60 נקודות)

שירים מן המחצית השנייה של המאה ה-20 בנושא 'החברה הישראלית – בין

שבר לאיחוי'

על הנבחן לענות על שתיים מהשאלות 1-6:

שאלה מספר 4

השיר פותח בשאלה שמייחס הכותב לנכד שמבקש לדעת, לכאורה, מה היה כן פעם, בימי ההתיישבות החלוצית בארץ ישראל. לאורך השיר פוקח הדובר את עיני הנכד לראות את האמת המורכבת, האמביוולנטית, של המאבק על שטח המחיה בארץ הזאת.

- פתיחת השיר מתוארת כשיר הלל למפעל הציוני החלוצי שידע לגאול את חולות הארץ השוממים ("חול בתוליי"), לשתול עצים ולהקים מדינה, יש מאין לכאורה. הוא מוסיף ומתאר את הסבתא – נציגת דור החולצים ככל הנראה, כמי שמתהלכת בגן הקסום, מתחת לצמרות השקמים, ומאזינה לשירת הציפורים. הסבתא כמו הגשימה את החזון הציוני, הפריחה את השממה וכעת היא מסוגלת להתענג על פרי מאמציה.
- ברם, מסתבר שציוצי הציפורים אינם "סימפוניות מופלאות" דווקא, אלא "ציוצי מלחמה". הכותב כמו מבקש מהנכד להתפכח באחת מאותם סיפורי ילדות חלוציים שסופרו לו לאורך השנים. האדמה שעליה מימשו החלוצים את חלומם הציוני לא הייתה ריקה, לא בתולית כפי שסופר לו, והגשמת החלום הזה כרוכה במלחמה קשה ("נוראה מכלי") על שטח המחיה.
- היחס של הכותב כלפי מימוש השאיפות החלוציות-ציוניות בארץ הוא אמביוולנטי. מצד אחד הוא מעריץ את דור המייסדים שבנה את המדינה הזאת, ומצד שני הוא מותח ביקורת על התמימות המעושה שהתעלמה מתושביה הקיימים של הארץ הזאת, ומימשה

את חלומה כמו הייתה הארץ ריקה ושוממה. מעניין לציין שרמזים לביקורת הזו מצויים כבר בחלק הראשון, המעריץ, של השיר: בביטויים "אילנות הסרק" ובפעולת התקיעה האלימה של מקורי הציפורים בפרי החשוף, הלא מוגן.

- הנמען בשיר – שמייצג את דור הנכדים לאותם חלוצים בוני הארץ, קיבל שיעור חשוב. כעת נודעה לו האמת המורכבת, הבעייתית והכואבת יותר, שכרוכה הייתה בבניין הארץ הזאת. התמימות של הסבתא, ואולי תמימותה המעושה, המתעקשת לא לשמוע את צלילי המלחמה המאיימת בפתח, היא שהובילה לכל מה שהינכד כבר יודע – לכל שנות המאבק הקיומי על המשך הישיבה בארץ ישראל.

שאלה מספר 6

הנושא "בין שבר לאיחוי" בא לידי ביטוי בשיר זה באמצעות תיאור היחסים בין הבן לאביו שבסיסם בושא וחמלה. השיר מתמקד בתיאור השבר התרבותי שחווה האב שהיגר לארץ אל מול ניסיונות השתלבותו של הבן – איחוי השבר – בחברה הישראלית.

- בשיר "מתחת לפני האדמה" משחזר הדובר השירי זיכרון עצוב מימי שירותו הצבאי הקשור לחוויית ההגירה לארץ ישראל. השסע בין דור ההורים, העולים, לבין דור הבנים המנסה לעצב תחושת זהות ישראלית על כל רגשות האשם והכאב שהוא מחולל, עולה בשיר בעוצמה מייסרת.
- הבית הראשון נפתח באמירה חדה של הבן לפיה הוא נאלץ לעבור "ניתוח" שמטרתו הייתה להרוג בתוכו את "בגדד" – לנתקו משורשי תרבותו העירקית. באופן אירוני מודיע הבן שהניתוח הצליח "ובגדד מתה – כלשון הבדיחה האירונית: הניתוח הצליח והחולה מת. מה שנשאר מאותה תרבות כרותת שורשים היא המוזיקה ששומע האב ב"תחנות הבושה". הבן מתאר את התמונה העצובה לפיה האזין האב בהיחבא לאותה מוזיקה ערבית, "בחניון התת קרקעי". האב נהג להמתין שם לבנו ה"ישראלי" – הבן שגויס זה כבר לצבא ההגנה לישראל ושמתיביש, כך נראה במוזיקה של האב ה"עירקי". השבר המשפחתי-תרבותי מומחש באמצעות הבדלי ההתייחסויות בין הבן שגויס לחברה הישראלית לבין האב המתבייש במוצאו ונאלץ להסתיר אותו מפני העולם שבחוץ.
- בבית השני מוסיף הבן ומתאר את החשש של האב מפני התגלות הבושה, את ידו הממהרת להחליף את ערוץ המוזיקה הערבית לפני שהם עוזבים את החניון ומשתלבים בתנועה שבחוץ. התיאור מתמקד "בעצב היד" – ביטוי דו משמעי שמצביע גם על הרגשת העצב שנלווית לחוויית המתוארת – ש"מגששת... להחליף מהר": תיאור שממחיש את פחד ההתגלות של האב שמתבייש במאפייני השיוך העדתי שלו (מוזיקה ערבית).
- השבר שהשיר מצביע עליו הוא שבר חברתי-תרבותי של דור המהגרים לארץ מארצות המזרח בשנות החמישים. מדיניות כור ההיתוך של אותן השנים אילצה אותם להסתיר את שורשי התרבות הגלותית-מזרחית שלהם. הם התביישו בהם, נקרעו בין כאן לשם, והתקשו לאחות בליבם את הקרעים. נראה שהשיר מדגיש את חוויית השבר של דור ההורים אבל רומז גם על כאב הוויתור של דור הבנים שנאלץ לעבור "ניתוח" מנטלי מכאיב כדי לאחות את הקרעים ולהשתלב בישראליות החדשה.

- השיר משתמש במספר מטפורות שתורמות לעיצוב משמעותו. בין היתר:
 - "הניתוח הצליח ובגדד מתה" – ביטוי שמתכתב עם הבדיחה הידועה: הניתוח הצליח והחולה מת, וממחיש באופן אירוני את "הצלחתם" של מבצעי הניתוח להרוג בתוכו את היסוד העירקי, לנתקו משורשיו התרבותיים-משפחתיים, כדי להפכו לישראלי חדש.
 - "תחנות הבושה" – כך קורא הבן לתחנות הרדיו שבהן האזין אביו למוזיקה הערבית שהתבייש בה בפני העולם שבחוץ.
- כותרת השיר: "מתחת לפני האדמה" – מדגישה את הצורך של העולים מארצות המזרח להסתיר את מאפייני התרבות שלהם מעיניה הבודחנות של ההגמוניה האשכנזית והצברים הישראליים.

פרק שלישי – ספרי קריאה (40 נקודות)

על הנבחן לענות על אחת מהשאלות 9-10.

שאלה מספר 10

הקריאה בספר "מישהו לרוץ איתו" מאת דוד גרוסמן עוררה בי מספר מחשבות.

- מדובר ברומן מסע בעל שתי עלילות מצטלבות: שתי העלילות עוסקות בתעלומות: תעלומת אחיה האבוד של תמר ותעלומת תמר האבודה. תמר מחפשת את אחיה ואסף מחפש את תמר.
- החברה המתוארת ברומן היא חברה עבריינית שמתנהלת וחיה בחצר האחורית של ירושלים. הסיפור מראה לנו כיצד נער בן טובים, שי אחיה של תמר, מידרדר לסמים ומגיע למעון האמנים של פסח, המאכלס בני נוער שאין להם בית ומחפשים חום ומשמעות.
- האומללות הזאת של הדמויות שפועלות ומתמודדות עם עליבות קיומית, גרמה לי לחשוב על מציאות החיים שלי ולקבל פרופורציות על דברים שמעסיקים אותי, על בעיות וקשיים שאני מתמודד איתם. בנוסף, התעוררו אצלי מחשבות שנוגעות למערכות היחסים שלי עם הורי ועם חברי. התיאורים שמציירים מציאות קשה ומסוכנת מגמדים את המצוקות שאני חווה, כמו וכוחים עם ההורים על זמן בילוי בחוץ או החלפת מכשיר טלפון. יכול להיות שהפרופורציות החדשות האלה יעזרו לי עם האתגרים שיציבו לי החיים גם בהמשך הדרך.

- בנוסף, חשבתי על האומץ הרב של תמר, על היכולת שלה להתגבר על פחדים ומחסומים כדי להציל את אח שלה, והזדהיתי גם עם אסף, עם הנחישות שלו למצוא את תמר וההרפתקנות שהובילה אותו אל החיפוש הזה. ניסיתי לחשוב מה אני עצמי הייתי עושה במצבים כאלה, איך הייתי נוהג? האם הייתי נותן לפחד לעצור אותי או שהייתי מתגבר עליו ומשיג את מטרותיי?
- הסיפור של גרוסמן סחף אותי למחשבות על עולמות אפלים שאני לא מכיר ועל כך שיש אנשים שחייהם שונים לחלוטין משלי ושזו מציאות חיים שאולי אני לא יכול להתעלם ממנה.